

VOORAF

Dick de Jong

Het afgelopen jaar konden we weer eens uitgebreid ervaren wat 'de donkere dagen voor Kerstmis' precies inhouden. Overigens op beide kerstdagen ook en op de dagen na Kerstmis opnieuw. En dan bedoel ik het feit dat er geen zon te zien was. Een dicht wolkendek viel ons dagen achtereen ten deel. In de nieuwsberichten was te horen dat nogal wat mensen depressief werden van die 'semi-duisternis'. Ze konden er niet meer tegen...

In vroeger tijd bedachten de mensen allerlei dingen die het leven dan iets aangenamer moesten maken. Het feit dat het steeds korter dag was, boezemde hen angst in. Vandaar ook dat ze zonnewendefeesten vierden. Omdat ze hevig verlangden naar langere dagen zonlicht. Die uitdrukking 'donkere dagen' komt eigenlijk van het feit dat rond 21 (meestal 21 of 22, soms op 20 of 23) december het daglicht het kortst te zien is. De zon staat die dag recht boven de Steenbokskeerkring. Althans zo leerden we het vroeger op school. Ja, toen op school. Bij aardrijkskunde leerde je welke plaats waar lag. Bij rekenen hoofdrekenen (het opzeggen van de tafels was daar een goede hulp bij). Bij geschiedenis jaartallen. Maar dat was op de lagere school; nu deze basischool heet krijg je er alleen de basisinformatie... En ook de vakken heten nu anders: iets met vaardigheden!

WAAROM DE UIERS VAN KOEIEN ANDERS ZITTEN

DE UIERS VAN KOEIEN ZITTEN ANDERS DAN BIJ OLIFANTEN EN PRIMATEN

Durf te vragen... Alle zoogdieren, van muis tot mens tot olifant, hebben twee zogeheten 'melklijnen'. Die lopen van oksel tot lies.

Een koe heeft haar uier tussen de achterpoten. Bij olifanten, mensen en mensapen drinkt het jong juist tussen moeders voorpoten. En dan heb je nog varkens, honden, katten en muizen, met twee rijen tepels over de hele buik. Waarom? Wat bepaalt waar die tepels zitten en hoeveel het er zijn?

Om met die laatste vraag te beginnen: het aantal spenen hangt samen met het aantal jongen dat een dier doorgaans krijgt – maar ook met de leefwijze.

Dieren die veel nakomelingen krijgen die bij geboorte vrij hulpeloos zijn, hebben doorgaans veel tepels. Denk aan muizen, katten en honden. Die kunnen alle jongen tegelijkertijd laten drinken, liggend in een veilig hol of nest.

RELAXED LIGGEN

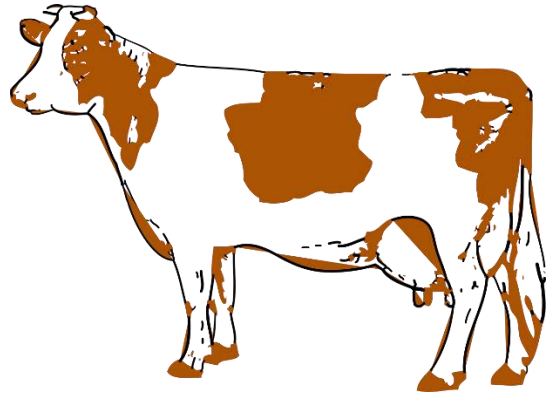
Dat is anders voor hoefdieren als koeien, paarden, herten en antilopen, waarbij de jongen meteen na de geboorte moeten meelopen met een kudde. Relaxed liggend drinken is er niet bij. En meestal zijn er hooguit twee jongen, dus twee tot vier spenen is voldoende.

Maar waarom zitten die uiers dan in de liesregio en niet tussen de voorpoten? Plantenetters hebben daar inwendig relatief veel ruimte voor de melkklieren, meer dan tussen de voorpoten. Daardoor hebben deze dieren ook relatief grote uiers. Een voordeel daarvan zou kunnen zijn dat de redelijk zelfstandige – maar kwetsbare – jongen heel snel energie kunnen opnemen via de melk en dus snel kunnen doorgroeien naar zelfstandigheid.

Bij primaten drinken de jongen veelal in de armen van de moeder; vandaar de plaats van de borsten. Maar olifantenjongen dan? Die lopen toch ook meteen, net als hoefdieren? Ja, maar hier is iets anders aan de hand: olifanten hebben hun tepels tussen hun voorpoten, aangezien de vagina zich tussen de achterpoten bevindt.” Die zit dus niet direct onder de staart, zoals bij koeien en paarden. Dan valt het jong niet van grote hoogte op de grond tijdens de bevalling. Daardoor is daar geen plek voor de uiers. Die is er wel aan de voorkant. Bijkomend voordeel: zo kan de moeder het jong beter in de gaten houden dan als het aan de achterkant zou drinken. Olifanten investeren 22 tot 24 maanden in een jong en zijn daar dan ook erg zuinig op. Bij hoefdieren valt diezelfde afweging anders uit. Daarbij is het blijkbaar belangrijker dat de uiers groot zijn, om de kalfjes snel te laten groeien.

Met dank aan Nienke Beintema in NRC 25.05.2024

MOLSHOPEN

Molshopen in het weiland. Een veel geziene zaak en ook een zaak die liever niet gezien wordt. Anders gezegd: het is niet leuk om molshopen te ontdekken. Zeker niet in een kortgeschoren gazonnetje, maar ook niet in de weilanden.

Het is winter en opeens duiken ze weer overal op: molshopen. Geen toeval, want juist bij temperatuurovergangen graven mollen massaal nieuwe gangen. Wordt het kouder, dan duiken ze dieper de grond in, hun favoriete voedsel – de regenworm – achterna. Andersom gaan ze in het voorjaar juist weer vlak onder het maaiveld graven. Soms zelfs zó dicht dat er beruchte ‘mollenritten’ ontstaan: de langgerekte grondomwoelingen die gazonpuristen nachtmerries bezorgen.

Maar hoe gaat dat graven precies in zijn werk? Hoe kan het dat er een molshoop boven de grond ontstaat als de mol onder de grond de aarde met zijn voorpoten langs zijn lijf naar achter graaft? Of komt hij achterstevoren omhoog in het midden van de hoop?

In tegenstelling tot de meeste op land levende zoogdieren hebben mollen hun ledematen naast hun lijf in plaats van eronder. Net als zeezoogdieren. Dat is efficiënt bij het graven, want uit Amerikaans onderzoek blijkt dat ze daardoor ook echt door de aarde kunnen 'zwemmen'. Ook handig zijn hun extra grote voorpoten: die zijn voorzien van een soort zesde vingertje, een uitstekend botje. Zo kan er per uur wel 15 meter gang worden bij gegraven; de diepste gangen bevinden zich op pakweg een meter onder het maaiveld – afhankelijk dus van de bodemtemperatuur en de grondwaterstand. Elke mol heeft een eigen gangenstelsel. Om te paren boort de mannetjesmol het gangenstelsel van de vrouw aan.

Mollen graven gangen om prooien te zoeken: hoe voedselarmer de grond, des te groter hun territorium. Voortdurend inspecteren ze hun gangen om te zien of daar regenwormen of andere bodemdieren in terecht zijn gekomen.

In hun nauwe gangen kunnen mollen zich niet omkeren, maar dat hindert niet: in de borstelige vacht van de mol steken de haartjes alle kanten uit, waardoor het rennen voor- en achteruit even snel gaat. De aarde die vrijkomt bij het graven duwen de mollen achterwaarts, en daarna op vaste plekken in een verticale beweging omhoog, waardoor op die plek een luchtschacht ontstaat. De overtollige aarde belandt buiten de schacht in de vorm van een molshoop.

Zelf komen de mollen zelden buiten. Ze hebben extra veel rode bloedlichaampjes, waardoor ze

met minder zuurstof toe kunnen. Ze hoeven dus niet aan de oppervlakte lucht te happen. Jonge dieren komen wel boven de grond: na vijf weken verlaten ze het nest (een ondergrondse kraamkamer) en na twee maanden zijn ze geheel zelfstandig en worden ze door de ouders verstoten. Dan moeten ze op zoek naar een eigen territorium. Ze graven een verticale gang en gaan bovengronds op verkenning. Bij het zoeken gaat natuurlijk sneller dan een lange tunnel graven. Het is een risicovolle onderneming, want buiten zijn ze uiteraard kwetsbaar.

DE KOE IN DE WEI – HOE DOE JE DAT?

INLEIDING

Wat is er mooier dan een weiland met koeien. Koeien, die liggen, staan, kijken of grazen. In het traditionele Nederlandse weidelandschap horen koeien, in werkelijkheid spreekt dat allang niet meer vanzelf. De moderne boer wil best, maar het is soms een hels ingewikkelde klus, dat buiten brengen van de koeien. Dat staat te lezen in een dagblad van 12½ jaar terug.

OP CURSUS

Aanleiding voor dat krantenartikel is het feit dat in dat jaar Royal Friesland Campina (RFC) leerbedrijven verzorgt voor weidegang. Twaalf praktiserende melkveehouders, verspreid over Nederland, zijn geselecteerd en opgeleid om met kengetallen en eigen ervaringen collega's over te halen om - weer - te gaan of te blijven weiden.

BINNEN

Een groep stoere boeren zit over een velletje tekenpapier gebogen. Kijk, als je de melkrobot nou hier neerzet, dan kan de koe daar door het hekje naar buiten, en zo weer terug de stal in. Volgens mij is het zo het meest logisch. Een discussie van dertien boeren rond de tafel. Gespierde mannen, blozende koppen, opvallend veel geruite overhemden. Het thema voor die dag is: hoe houd je de koe in de wei? Want dat is niet meer vanzelfsprekend.

Op het grasland rond het huis staan potige roodbonte koeien te grazen. 'Emmerijers' worden ze genoemd. MRIJ-koeien: Maas-Rijn-IJssel. Ouderwetse koeien, die doen denken aan de schilde-

rijen van Willem Maris, een Haagse School schilder. Dit is wat Nederland wil zien: weides vol met grazende koeien, geen megastallen. Dat geeft een gezond en duurzaam gevoel. Daarom promoot de coöperatie 'weidegang' met een halve cent extra per kilo melk: op voorwaarde dat de koe minstens 120 dagen per jaar, minimaal 6 uur per dag buiten staat. Dat blijkt voor de moderne boer echter een hels ingewikkelde klus.

Laten we eerlijk zijn, het is gewoon het makkelijkste om de koeien binnen te houden, roept een van de boeren. De cijfers geven hem gelijk. Sinds 2006 is het percentage koeien dat helemaal niet meer buiten komt, gestegen van 17 naar 26 procent. De verwachting was dat tien jaar later gemiddeld zelfs 45 procent van de koeien binnen wordt gehouden. Landelijk zijn er grote verschillen. In het westen loopt 94 procent van de koeien 's zomers in de wei. In het zuiden komt nog maar 57 procent buiten.

Deze cijfers komen uit een studie van een onderzoeksbureau. Daarin staat ook dat de meeste boeren wel vinden dat de koe gewoon in de wei hoort, en dat 'opstallen' slecht is voor het imago van het boerenbedrijf. Maar ja, hoe hou je als boer je koe in de wei? De bedrijven raken steeds verder geautomatiseerd, het aantal koeien per bedrijf neemt toe. En aan de strenge eisen is beter te voldoen als de koeien binnen staan.

De nieuwe stal van de gastheer, jonge vader van drie kinderen, is drie jaar oud. Aan de ene kant staan twee melkrobots, aan de andere kant is de poort naar het weiland. Voor ze naar buiten mogen, moeten de koeien eerst langs de robot. Ze dragen een chip om de nek. Als ze zich ongemolken voor de poort melden, blijft het hek dicht. Er moet een bepaalde tijd tussen twee melkbeurten zitten. Koeien die net gekalfd hebben, moeten vaker langs dan drachtige koeien.

BUITEN

Vrijheid en techniek zijn strak op elkaar afgestemd en de koe schijnt dat te begrijpen. Althans na een tijdje. Want koeien zijn slim, maar ook eigenwijs, roept een van de mannen. En het zijn natuurlijk kuddedieren, vult een ander aan. Als er een naar buiten gaat, willen ze allemaal. Maar dat past weer niet in het schema van de peperdure melkrobots, waar de koeien zich de hele dag door één voor één moeten melden. De robot mag niet stilstaan.

De koeien moeten 's nachts naar binnen. Waarom eigenlijk? Domme vraag: omdat de melkrobot binnen staat. De koeien komen 's morgens traag op gang en in de wei blijven ze liever liggen. Het is voor de boer makkelijker om ze 's avonds naar binnen te halen en 's morgens meteen op schema te hebben.

Vroeger was het simpel, zegt de jonge boer. Bij zijn vader en zijn grootvader en zijn overgrootvader stonden de koeien 's winters opeengepakt in een iets te kleine stal. Zodra het gras begon te groeien en de wei droog genoeg was, werden de staldeuren opengezet en denderde de meute dansend naar buiten.

Nu draait het allemaal om 'sturing' van de koe. Eten, melken, looprichting, voeden, binnen, buiten. De moderne weidegang is een kwestie van logistiek. Een van de boeren heeft zijn koeien pas een week buiten. Hij wilde eerst nog maaien. De eerste snee is altijd het beste en die kuil ik in voor de winter, legt hij uit.

Geen goed idee, vindt een biologische boer in het gezelschap. Mijn vader zei altijd al: koeien moeten zo vroeg mogelijk naar buiten. Er breekt een discussie los. Vakbroeders onder elkaar. Ze moeten het juiste evenwicht zien te vinden tussen weiden, maaien en, uiteraard, het weer. Dan gaan we het land op. De cursusleider heeft een lange stok bij zich met aan de onderkant een ronde schijf van piepschuim en aan de bovenkant een metertje. Hij laat het piepschuim op het grasoppervlak rusten en leest de meter af. Hoe meer droge stof er in het gras zit, hoe minder er in de stal hoeft worden bijgevoerd. Het gezelschap kijkt bewonderend. Voor de leek wordt de materie steeds lastiger.

Droge stof? Het blijkt een maat voor de voedingswaarde van het gras, als het water eruit verwijderd is. Een melkkoe eet per uur één kilo droge stof. Weidegang is mooi, maar het gras moet wel voldoende voedzaam zijn.

'VOETNOOT'

Dat blijkt hier niet het probleem. Het gezelschap loopt over sappige percelen waar het gras zo'n tien centimeters hoog staat. Vijftig hectare heeft de eigenaar van deze percelen in totaal. Ruim voldoende om zijn 150 koeien dagelijks minstens zes uur de wei in te sturen. Die luxe hebben lang niet alle boeren.

Renée Postma

SCHUREN

Bijna overal in het landschap is als je rondom je kijkt wel ergens een schuur te zien. In een aantal, de meeste, gevallen is wel duidelijk waarvoor die wordt of is gebruikt. Het komt echter ook voor dat dit helemaal niet zo duidelijk is. Mogelijk omdat bij de bouw ervan sprake was van een ander doel dan het uiteindelijke gebruik. Misschien maakt dat 'de schuur' wel zo in-teressant. Er zou hierover zelfs een wetenschappelijke benadering zijn, het schurisme.

BOERENGEZIN

Twee prenten die het boerengezin uitbeelden, rond de maaltijd. Links komt er tijdens de maaltijd iemand op bezoek. Rechts zit het gezin aan tafel. Daarbij valt het op dat de tafel 'onder het raam' is geschoven; de plaats in huis waar het meeste daglicht is.

KNOTTEN

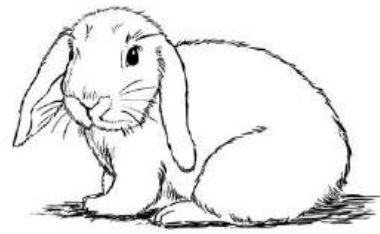

KNIJNEVELLEH

Het is een goede gewoonte om vooruit te denken. Dat gebeurt in het groot en dan heet dat plannen maken of kortweg op zijn Engels plannen. Als het in het klein gebeurt heet het al gauw 'zorgen dat je ook later nog te eten hebt'. Vlees was ooit een schaars goed. Vooral voor de gewone man - anno nu dus 'mens' - was vlees een uitzondering, dat soms alleen op zondag op tafel kwam en dat dan door vader werd aangesneden en verdeeld.

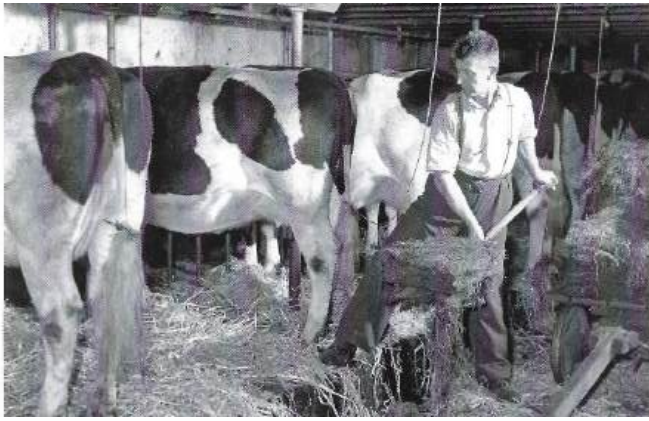
Om met de kerstdagen iets feestelijks te kunnen bieden, hield de gewone man/mens veelal een konijn. Het diertje werd dagelijks gevoerd met gras. Dat groeide overal en koste daarom niets. Soms was er wat groenteafval over, dat voor de broodnodige variatie zorgde. Maar veel was dat niet. Je gooide niets weg.

Kort voor de kerstdagen werd langoor uit zijn benauwde verblijf gehaald, maar de gegunde vrijheid stelde weinig voor. Het beestje werd uit zijn saai bestaan verlost door de dood om er een smakelijk gerecht van te maken. In de dagen erna kwam dan een opkoper langs, de voddenkoopman (soms zelfs een velleman), die bij gelegenheid van de tijd van het jaar voor de konijnenvelletjes kwam. Andere dagen nam hij al gauw genoeg met een gevangen mol. Maar rond de kerst kon ook hij even in weelde leven

BIJ DE BOERDERIJ

KOOL & VAN DEN TOREN

Dé makelaardij van de Alblasserwaard

De groenten die u bij de Alblas - rind en groenten - zijn de makelaardij van de Alblasserwaard.

- deskundig
- vertrouwd
- persoonlijk

www.koolvandentoren.nl

Lakerveld
ingenieurs- & architectuurbureau

herbestemming, restauratie, renovatie & nieuwbouw

Herbestemming van de Alblas - rind en groenten - zijn de makelaardij van de Alblasserwaard.

www.lakerveld-voorsloot.nl

Boerderij & Erf AKV richt zich op de Alblasserwaard, de Krimpenerwaard en de Vijfheerenlanden, maar beperkt haar taak niet tot dit gebied. De stichting streeft naar behoud van de meer dan 2.600 boerderijen die er nog zijn. Elk van deze panden, de parels van de streek genoemd, zijn het waard om behouden te blijven voor de toekomst. Als boerderij of met een nieuwe passende bestemming als het boerenbedrijf gaat stoppen. Dit geldt voor alle boerderijen, zowel de oudere in de bebouwingslinten als de nieuwe, de ruilverkavelingsboerderijen. Allemaal vallen ze onder de titel van cultuurhistorisch erfgoed. De stichting maakt deel uit van Agrarisch Erfgoed Nederland.

UIT DE 'WINKEL':

	BOER EN BOERDERIJ De geschiedenis van de agrarische cultuur in de streek. Met anekdotes. Prachtig cadeauboek; veel illustraties	€ 35,00
	HOEVE, HOFSTEE, HERBESTEMMING Voorbeeldenboek met ideeën voor nieuwe bestemmingen van oude leeg komende boerderijen	€ 14,95
	HET BEHOUDEN WAARD Een boek vol met tips en ideeën voor onderhoud, isolatie en meer. Met voorbeelden (foto's en tekeningen).	€ 14,95
	DE STEE VAN SAAN VAN PIETERE Verhalen van vroeger, opgetekend door Hans Mouthaan en voorzien van nostalgische foto's van het boerenleven	€ 14,95

SECRETARIAAT:

BOERDERIJ & ERF

alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden

Sluis 57 - 2964 AT Groot-Amers - 06-53759618
secretariaat@boerderijenerf.nl www.boerderijenerf.nl

**REDACTIE en
SAMENSTELLING**

LA CARRIOLA

tekst & advies

Dick de Jong
06-22845889
djtekst@planet.nl

QUOTE: Het is erg jammer dat er van alles verdwijnt; dat moeten we bij boerderijen voorkomen...